

Nr 128.

Av herr **von Stockenström m. fl.**, om vissa ändringar i valordningen beträffande val till riksdagens andra kammare och till landstingen.

Sedan 1918, då riksdagen anhöll om utredning rörande de åtgärder, som kunde vidtagas till undvikande av med det proportionella valsättet förenade olägenheter, har under en följd av år för riksdagen framlagts förslag, som åsyftat, att inom det proportionella valsystemets ram giva partierna en representation, som bättre än för närvarande svarar mot det för vart och ett av partierna avgivna antalet röster. Olika åtgärder ha också vidtagits i detta syfte. 1921 genomfördes en förstoring av valkretsarna, och 1924 infördes bestämmelser om valteknisk samverkan. Sedan motioner väckts med önskemål om utredning rörande lämpligt utjämningsförfarande tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet 1927 sakkuniga, som 1928 avgåvo ett betänkande, i vilket ett system med tilläggsmandat förordades. Enligt detta skulle vid val till andra kammaren först 215 platser besättas i de särskilda valkretsarna var för sig och i huvudsak enligt gällande regler. De återstående 15 platserna skulle fördelas mellan partierna, när valresultatet för hela landet blivit känt och på så sätt, att partierna blevo representerade i kammaren i förhållande till de totala röstetalen i riket. Dock fordrades för att kunna deltaga i tävlan om tilläggsmandaten, att ett parti valkretsvis skulle erövat åtminstone ett mandat. Tilläggsmandaten skulle tillfalla kandidater i de valkretsar, där vederbörande parti hade den minsta representationen i förhållande till röstetalet. Detta sakkunnigebetänkande upptogs i motioner vid 1928 och 1929 års riksdagar. Konstitutionsutskottets avstyrkande hemställan vid båda tillfällena bifölls av riksdagen.

I proposition till 1932 års riksdag framlades förslag till utjämningsförfarande vid andrakammarvalen. Förslaget grundade sig på systemet med riksmandat. Av andra kammarens 230 mandat skulle 200 fördelas å de skilda valkretsarna och de återstående 30 mellan partierna efter deras röstetal i hela riket. De sistnämnda mandaten skulle besättas med namn från s. k. rikslistor, uppställda i viss ordning. Härjämte föreslogos vissa ändringar i vallagen såsom beträffande väljarebeteckningar, registrering av partier och kandidater o. s. v. Förslaget lämnades emellertid utan bifall av riksdagen. Yrkanden i enahanda riktning framfördes även vid 1935, 1936 och 1937 års riksdagar men blevo i likhet med sina föregångare avslagna.

De godtyckliga utslagen i det gällande valsystemet ha otvivelaktigt medfört menliga politiska verkningar, ty valsystemets brister ha berövat val-

proceduren dess avsedda förmåga att adekvat återspegla medborgarnas politiska uppfattning. Att slå vakt om en bristfällig teknik, som låter ett större antal mandat tillfalla vissa partier, än som rätteligen bort tillfalla dem i enlighet med proportionalismens princip, kan omöjligt vara riktigt.

Farhågor ha uttryckts, att här åsyftat förbättrat system skulle gynna uppkomsten av småpartier. Dessa farhågor torde dock vara överdrivna. Emot de förslag, som framställts i syfte att åstadkomma en rättvisare mandatfördelning har anförts, att representationen icke är något självändamål. Dess syfte bör vara delaktighet i samfällighetens styrelse, vare sig det sker i form av direkt ansvar för densamma eller av en vederhäftig opposition. Representationen bör präglas av ansvarskänsla, sammanhang och fasthet. Vi avse därför icke att medverka till att lokala och tillfälliga opinionsyttringar skola legitimeras och uppmuntras. Har icke en meningsriktning framträtt så stark, att den på vanligt sätt kunnat visa livsduglighet, allmänomfattning och beständighet genom val av skäligt antal representanter, bör den icke gynnas genom ett system för summering av smågrupper med spridda sympatisörer. Fyller däremot en meningsriktning de krav, som vi i det föregående antytt, bör den företrädas i någorlunda förhållande till sin storlek. Bäst synes detta ske genom tilläggsmandat, men vi ha icke bundit oss vid någon bestämd form utan taga gärna under övervägande annan lämplig metod än här åsyftade. Vi vilja nu som tidigare betona, att det skadar demokratiens sak, att vid det ena valtillfället efter det andra lojala medborgare manas att gå till valurnorna, ehuru deras röster kastas bort till intet gagn, enär de icke uppnå tillräckligt stor numerär. Den sak, det här gäller, är alltså icke ytterst frågan om att ett parti skall få ett eller annat mandat mer eller mindre. Det gäller fastmer att giva åt lojala och existensberättigade meningsriktningar känsla av delaktighet i intresse- och folkgemenskap samt skänka dem medvetande om att de på en ort missgynnade genom att delta i valen dock främja de idéer, som i andra valkretsar med större styrka kunnat hävda sig.

Såsom vi i historiken påpekade, beslöts 1924 att införa rätt till teknisk valsamverkan med andra partier. Utnyttjandet av denna rätt misskännes ofta, och bruket av teknisk valsamverkan sker nästan alltid utan större hänförelse. Det synes oss dock icke rättvist att fördöma användningen av denna metod, samtidigt som man motsätter sig en valreform, som skulle göra kartellförfarandet onödigt.

En fråga som uppställer sig är huru stark en folkmening skall vara för att komma i åtnjutande av tilläggsmandat liksom ock, huru ett sådant system skall vara beskaffat. Vi förutsätta, att om man vill vara med om syftet, skall en blivande utredning visa sättet att förverkliga detta.

Vi upprepa blott, vad vi ovan sagt, att vår avsikt icke är att uppmuntra bildandet av små och tillfälliga partier. Tydligen erfordras vissa begräns-

ningar i rätten att erhålla tilläggsmandat. Huru vittgående dessa restriktioner skola vara, bör en kommande utredning bedöma.

Vad här sagts rörande önskemålet om en reform av valsättet vid andra-kammarvalen gäller i icke mindre grad valen till landstingen, ifråga om vilka flera motioner i samma syfte ha väckts, dock utan att en ändring kunnat åstadkommas. Vid båda slagen av val kan man säga, att kartellernas upphov och rot är själva valsättet. En reform av detta i rättvisare riktning skulle kunna ge vårt politiska liv en sund utveckling, som förvisso skulle hälsas med tillfredsställelse av samtliga partier. Den politiska klarheten skulle vinna härpå och folkets politiska intresse öka. Under återopande av vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning beträffande sådana ändringar i valordningen för val till riksdagens andra kammare och till landstingen, att en proportionellt riktigare och mer rättvis mandattfördelning mellan de olika partigrupperna kommer till stånd, ävensom om framläggande för riksdagen snarast möjligt av de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 23 januari 1941.

B. v. Stockenström.

J. Bergman.

N. Gärde.

E. A. Lindblom.

P. J. Näslund.

John Björck.

Eskil Albertsson.

Bertil Ohlin.
